

(RÉSZLET A FEJTŐL ÉS LÁBTÓL C. REGÉNYBŐL)

Mindég csak a magam dolga, magam dolga, azt rágom, forgatom a fejemben. De ha körülnézek, fel sem foghatja az ember, mi minden van. A világ homokórája úgy pereg, hogy alig is veszem észre, s már meg is öregedtem, nem szültem, nem éltem, nem öleltem semmit. De most nem is magamon akarok gondolkozni, hanem ezen az örült sebességgel rohanó világon. Hogy tudniillik mi megy itten végbe. S mert akkor azt kell elmondani, hogy lett a gyorskocsizásomnak vége s miért, éppen mikor betellett volna a tizedik éves évfordulóm. Miféle jubilálás, kérdem. Nem hogy kaptam volna valamely kitüntetést, nem. Vagy hogy a kettősörös jutalmat. Csak éppen egy kollega rázta meg kezem, nem több. Mert már senki ilyesmivel nem törődik. Minden, mi régen volt, irtó rég, a magyar világban, annak mind vége, az mind mostan semmi. Mostan új időszámítás van.

Nem hogy ne szeretném én a gyorskocsit, mit úgy kell mondani, ambulánc. Mert abban lettem én felnőtt orvos. De honnan kell azt kezdeni, hogy ennek én miért vetettem véget. S nem is én vetettem véget. Hanem Hevessi Imre.

Mert előbbször is az eskü letétele a román királyra végül meg lett tagadva az egész tanári kar által az orvosi egyetemen, zakk um pakk. S az orvosi klinika lett a legutolsó, mit köteleztek a letételre, minthogy nélkülük a gyógyítás is leállt volna, önekik muszáj volt dolgozni. Májusban már nekik is választani kellett a román király s a Tanács Köztársaság között. Illetőleg sajnosan már az is meg lett bukztatva, s aztán minálunk forradalomnak alig ment híre, még az újságok sem írhattak. Mostan viszont a kis csonka Magyarország kapni fog egy egész kész egyetemet, egy sereg elmét s nagy térfogatú orvosi agyat kiképezve készre. Nem tudom, örvendenek-e ottan nekik mostan, mikor az ország így be lett szűkítve, s Pestnek újabb hatalmas concurrencia települ be. Mégis tudják, kell segítni, nem lehet cserbenhagyni ezt az egyetemi tanári kart s a rengeteg diákot, mert 300 diák, ki elmegy, kitől a diploma itt meg lett tagadva, némelytől utolsó percben. Mert úgy hallatszódik, Szegedre lesz költöztetve a sok tanár, kik most mind Budapestre menekültek. Az Alma Mater bezárult.

Van, kit oly indokkal kell eltávolítani, ahogy az új törvény mondja, hogy csak '14 után telepedett be Erdélybe, s akkor ő itten idegen. Azonban van, mégis fel lett téve vonatra. Csak mert nem tetsző személy. Például Lechner Károly és Rigler Gusztáv professzorok, s a többiek. Van, ki magától ment, illetőleg ki tudhatja azt egész pontosan, az új impérium szépen kitétte a szűrét.

Mind a kettő, Davida, Leó s fia, Jenő, kinek természetszerűleg át akarta örökíteni a tájbonctani tanszékét, mentek. Állítólag Davida professzor úr igen sirt nyilvánosan, mi férfitől oly ritka megdöbbenő, mikor le lett foglalva az intézete, mit tisztára ő maga alakított, s a temérdek szárított érkészítményei, miket ő saját kezűleg praeparált. Mert ő abban a legjobb volt. A kis Davida pedig mostanában el volt foglalva a román kérdéssel, illetőleg ő egyáltalában nem úgy tekint rá, hogy ez román kérdés, hanem hogy tudomány. Magyar és román koponyákat craniológiai vizsgálat, azaz mérések alá veszi. Ha egyszer az ember efféle dolgot visz a tudományba, hogy román és magyar, még ha az csak koponya méregetése is, az onnantól fogva politika. S bármely irányba jut eredményre, hogy tudniillik melyikünk koponyája mily úrmértékű s szerkezetű, az énszerintem politika. Lehet, ezért lett kitéve Erdélyből. Ilyes tanulmányokkal ő annak előtte, mit úgy kell mondani: impérium váltás, is foglalatoskodott már, csak akkor még az annyira nem tűnt ki, mert akkor az még orvostudomány volt. Mert mikor még Kiss Ferenc professzor adta közre a maga koponyatani vizsgálati eredményeit, miket Angolország fővárosában végzett, s elő lett adva a Múzeum Egylet orvosi szak osztályának nyilvános előadásában, akkor az ilyesmi még a szintisza tudomány nevében történt, még ha igen zavaros ideák is voltak benne. Abba az előadásba a magasabb osztályból származó angol koponyák össze lettek hasonlítva alacsony rendű bennszülöttek, guancsok, szibériai mongolok, chinaiak, polynéziak, tasmániak, eszkimósok, zulukafferok, busmánok etcetera, etcetera craniumokkal, s több egyéb törzsekével, kikről senki sem hallott, de mely koponyák mind egy angol kutatói intézetben találtnak. Hozzáteszem, ha nekünk ily mértékű gyarmataink volnának, mi is fenn tartanánk ily csodás gyűjteményeket, s mérnénk a világon mindent. A művelődésbe bevonult népek mesocephaliája, mi tudvalevőleg a koponyai térfogat elnevezése, sokkalta kiterjedtebb, ehhez nem kell természetesen ily tetemes kutatásokat végezni, hatalmas mértékű ösztöndíjakat hozzá zsebelve be. Érdekes, a világon mi mindenre lehet ösztöndíjat megkapni, miből nekünk semmi haszon, s előre ki lehet számítani, milyen eredményt kap, s kettő hét alatt gépiratban benyújtani. Az afrikai négek mindenestre nem dicsekedhetnek valami nagy brachycephállal, mondotta. Végül azonban le lett szögezve, hogy a szellemi képesség nincs kötve a koponya szélességéhez avagy hosszúságához. Fel is jegyeztem, bár ilyes írásaim elkallódtak a nagy világégésben. Mikor a tanár elbeszéli azon eredményét, s hogy meg volt lepődve az felett, hogy például a tűzföldiek mily nemes s szinte az európaival vetekező lények, mert nincs köztük, a 10 koponya közt, mit vizsgált, egy fia platyrrhin se, mi tudvalevőleg az Új Világ majom fájának koponya típusa. Hogy tehát azoknak is mind teljessen emberi a koponyaboltozatuk. Nahát, lepődik meg a tudós, mert nem ezt anticipálta. Lehet, mégis le kell folytatni ilyesmi ösztöndíjas kutatást, hogy újdonságot lehessen meg állapítani. Érdekesség, hogy a nagy Darwin is leírja könyvében, mikor közeleg a partok felé, s már szállana is ki, hogy ez a faj neki ott anyaszült meztelenül állatias hangokat adva bámulnak felé, mert soha még oly nagy méretű s fehér embert nem láttak, mint Darwin Károly s legénysége. Akkor ez mit is jelent. Magam sem tudom, hogy jutott az eszembe. Tűzföldről. De viszont nagyon is furcsa s tudományos kételyt ébresztő eredményt kapott azt illetőleg Kiss prof., hogy a legkitűnőbb koponyák az amerikai eszkimósoké, s az európaiak tetemesen alul maradnak e tekintetben. Hát ez igen furcsa, s semmivel nem magyarázható. Talán, ha hiba csúszott a vizsgálatba, kérdem. Vagy ha valami betegség nagyobbította az eszkimós csontokat, ez is lehetséges. Illetőleg hogy nem volt neki elég vizsgálati anyag, s akkor elhamarkodott a következmény.

De miért mondom mind ezt ezen kísérletekről. Mert míg annak előtte végeztek ilyes koponyatani vizsgálatok, abban nem volt benne a politika, csak a tiszta tudomány, esetlegesen a maga tévelygéseivel. De mikor ezek után végzik ugyan e méréseket magyar s rumén koponyákon, ahogy mostan mondani kell, alász plajbász. Az orvosi tudományokba nem szabad behurcolni a politikát, mert ottan megfertőz minden gondolkozást. Nekem ez a nézetem. S látnivaló dolog, hogy mind ebben a politikában főleg a férfiak vannak benne. A női tudósok alig akadnak, hogy részt vegyenek az ilyesmiben. Nos, így áll a Davidáék dolga, s ki lettek téve a hazájukból,

egyiknek a gyűjtemény s intézete át lett véve, másoknak elsőképen a politika miatt történhetett. Hallani lehetett, hogy idősb Davida rombolni akarta csodás érzésközlőit, min annyi nemzedék tanult, de aztán csak átadta, ahogy van.

Lechner úgyszintén ki lett újraszervezve. Pedig ő már milyen régen itt szolgál, de budapesti illetőségű. De nem azért. Talán mert bújította a főbb embereket az elmekórházban, ilyesmivel bukott meg. Nagy nemzeti érzésű hírében áll ő is. Az ilyentől jobb megszabadulni, gondolják a Nagyszabonyi Kormányzóban. Nem mintha chauvin volna Lechner professzor. De nem esküdött fel a román királyra. Minden tanársegédje, Nyírő Gyula, Bágyoni Szabó is vele mentek, nyilvánvaló dolog, ki ily várományos, az követi tanárját, akárhová megy, mert neki ottan állás lesz. Rigler Gusztáv is ki lett véve a városból, a higiénikus tanár, s nem tudom az ő meséjét. Volt dékán s rector is, éppen az utolsó évben ő volt a rector. Talán nem viselte magát elég csendesen. Vagy csak éppen nem jókor vitte a rectori székét. De ő neki három egyetemen van állása, vidáman mehet.

Viszont el kell mondani, mi lett Hevessivel. Mert. Ő ugyanis nem volt professzor, vagy valamely nagy híresség, se intézetje, se tanszéke, se kórháza. Soh'se lett arra kinevezve. Mondták azért, hogy zsidó. Meglehet. De. Énszerintem az egyik állást nem kapja meg, mert zsidó. A másikat megkapja, éppen mert zsidó. Ennyit már én is tudok. Ez így szokott lenni. Nincs miért olyan nagyon szomorkodni. S hallatszik, hogy lesz alapítvány tőle Kolozsvárt egy zsidó kórháznak, egy nagy gazdag fogja tenni, Sebestyén nevű. Akkor kérdelem, oda ki lesz felvéve. Nyilvánvaló. Nőnek is egyszer majd ugyan így lehet, megkapja meg nem is, úgy érve, van, mit nem kap, mert nő, s akkor majd kap mást, mert nő. Csak még soká kell várakozni, míg nem a nő is oly magasra jut, mint a zsidó a társadalomban. Hogy akkor ő is azért kap meg egy állást, direkt, hogy nő.

De viszont Hevessiről mondható, hogy nem volt szerencséje. Egy jobb álláshoz sem. Csak zsidó volt szimplán. Tudvalevően ő ugyanis az örök tanársegéd, illetőleg adjunktus. Van, kit örök diáknak mondanak, kinek sehogy nem sikeredik hozzájutnia a végső szigorlatihoz s diplomához. Hevessi viszont inkább mindegy helyettes tanár maradt, míg magam is diák voltam, s már hány éve. Azt hitték, ő fogja a sebészetet átvenni még rég, de Makara lett a kinevezett professzor. Akkor hátat fordított a chirurgiának, s kezdett az orthopaediai dolgokkal foglalkozni. S akkor a háború második évében, mikor Makara is meghalt, megint úgy hitték, hogy na akkor most ténylegesen ő kapja a sebészeti tanszéket, s csak nem. Nem lett kinevezve. S testegyenészetből ő maradt a legkiválóbb tanár, s mégse lett meg alapítva tanszéke. Ezt rendre mind halasztották, az orthopaediát s a balneológia tanszék megalapítását. Az a 180 fűrdő, ami van, ahhoz nem kell nekünk a tanszék, nem igaz, kérdelem. S most már aztán ténylegesen nem kell itten minálunk a balneológia tanszék, mert az a kis tenger odalett Horvát Szlavóniával. Mert azt itten csak egy rabiátus paraszt nem tudja, mi a balneológia. S akkor mondotta egy collega a gyorskocsizásban, hogy úgy el lesz az felejtve a jövőben, ha meg nem alakul mint tudomány az akadémiában, mármint a balneológia, hogy már akkor senki nem fogja azt tudni. Szerusz, én oly országba nem kívánok élni, már biztos. Mert akkor ténylegesen kezdődik a mi le hanyatlásunk.

Hallottuk, hogy aztán Hevessi meg pályázott valamiféle főorvosi állást Pozsonyba, de nem ő lett felvéve oda. Akkor aztán bosszúból, hogy Hevessi el akart menni szegény Kolozsvárról, akkor éppen azért nem kapott véglegesítő kinevezést az egyetemen. S nem volt igen nagy előadó, hallgattuk a Múzeum Egyletben is, egyetemen is, de inkább csak színtelen hangon beszélt maga elé, saját érdekes eseteket adva elé, de nem igen változatosan, csak mint ki tudja, hogy őrá nem lesz figyelve, ő csak egy preludium. Hol ott minden mit manap tudok csipőzületről, dongalábról, lúdtalpról, tőle származtatható. Sebészek is jönnek mondták, az egész háborút végigoperálta, s még jobban belé is jött, mert tisztá nagy műtéseket kapott a nagysebészetben a Veres Keresztben. Az Egyletben is több s több előadása volt lövésű sérülésekről. Mert a háború mindenkiéből sebészt csinált. Úgy dolgozott éjjel s nappal, mint ha az élete függene tőle, így mondták. Nekem nagyon szimpátikus volt e hatalmas teher bírása. De nagyon nervózus ember volt, féltem vele kettesben, sokat ráparancsolt az emberre mindég, forrott belül egészen, s mindég hirtelen öntötte el a düh. S mindég oly tevékeny, hogy már holtfáradt s esik össze, de még belékezd új dologba. Nem tudott az megállni. Mikor már megvolt nekem a diploma, lehet, udvarolni próbálgattam. De darabos volt igen. Férfinak tramlpl. Egyszer színházba is elhítt, rossz jegyet vett, spórolt, s csak a karomat gyömszölte.

Végül aztán a legrosszabbkor állítatott fel az orthopediai tanszék direkt neki. Legrosszabb percbe, mert a háború harmadik évében tették a tanszék megalapítását, mikor se egy diák, mert oly kevés íratkozott az évben, s több volt a nő, minthogy vittek már mindenkit katonának, úgy meg volt fogyatkozva a férfi emberi anyag. S a tudomány akkoriban hogyan volna művelhető, mert minden erő más helyre összpontosult. Na, akkor kapott Hevessi tanár úr tanszéket, s kapta a promotiót. Senki észre nem vette, diák, collega s tudomány. S aztán mikor át lett véve az egyetem, úgy érve, bezárult, s mind mentek el, akkor kezdett magánzó lenni Hevessi, kezdete a magán gyakorlatot. Mi mást lehetett tenni.

Már történt neki öngyilkossági merénylete, háború után, éppen a nagy összerokadás után. Minálunk varrták a Veres Keresztben, mert a gyorskocsi hozta. Úgy vágta keresztbe borotvával a bal keze ereit a jobbal, mint egy laikus, a szakácsnéja találta meg. Mondták, az ilyen nem akar meghalni, s úgy gyógyítottuk, viccelődünk, hogy na majd 80 évesen visszük ki a Házsongárdba. Mert ő már református lett réges rég, s akkor nem temetik a zsidó temetőbe fel. De hiszen kettő zsidó temető is van, mert nyílt új, mind a két templomnak van saját. Lehet, azt hitte, ha református, jobban megkapja az állásokat. Mikor ottan feküdt nállunk, kezdtem érezni iránta. Hevessi meg lett bántva, hogy ő nincs komolyra véve a kórházba s az ő öngyilkossága. Lechnerhez is akarták utalni, az elmére, hogy ott kisdég lecsillapítják, kap leöntéseket, villamozzák, mert éppen ahogy neve is mondja, oly sangvinikus. De az elme kórház úgy tömve volt a sok bújkáló mindennel, állami s művészi tisztviselő főleg, s a háborúból jött idegbeteggel, s Hevessi egyáltalában nem is akart a kollégához átmenni. Aztán meg ki lett engedve Hevessi, s haza küldve, de akkor is csak nagyon dühösködött. Levelet is írt, szűk szavakkal, hogy most már igazán válasszak. Mit válasszak, nem mondta. Kezdett talán zavarosodni. Az arca tetszett volna, de a természetete. Pedig kettő orvos, kettő zsidó, s akkor mégis. Nem úgy van az, hogy teóriában összepárhuzható. Nem mondom, gondolkoztam rajta. De lehet túl sokáig.

Olyasmi öngyilkosokkal nem lehetett kórházilag foglalkozni abba az évbe, úgy állott minden a feje tetején, hol ott mi szépen bántunk Hevessi tanár úrral. De ez a Hevessi tanár csak nem fért a bőrébe, s csak nem ment Szegedre, mármint mikor az egyetem átmenekült. Pedig nem is ide való. Akkor miért nem, kérdelem. Tudhatott volna repatriálni a papírokkal. Illetőleg Szeged lehet nem vette volna be, az új Alma Mater, mert be van vezetve ott a Numerus Clausus, mi kimondja, hogy mennyi zsidónak szabad lenni. S ő szegény nem akkora híres lángszellem, érte senki sem fog verekedni, hogy be legyen véve. Mondják, itt is lesz bevezetve a Numerus Vallachicus, mert a világ ugye mindég eltanulja a jót egymástól, mi azt jelenti, csak oláhok mehetnek az egyetemekre, vagy hogy egyáltalában fogják nézni a származást, ki tanulhat, ki nem. Lechnernek mindenesetre szerencséje van, ő német, ő mehetett tanárnak tovább, az új egyetemre, Genersich ivadéka pedig cipcer avagy cipster, mert úgy mondják ottan, ki fentről, a Szepességből való, úgyszintén német. A némettel nincs olyan baj, s arra mérték megállapítva. S egyébként is, melyik nagy orvos család, mert az más. Elfer Aladár, kit csak a szegények jóltevőjének mondtunk, úgyszintén zsidó, s nem megy el ő se, lehet, nem vennék be, ő is magán gyakorló lett. De egy sem tesz ilyet, mit tett Hevessi! Steiner Pál is zsidó, s inkább maradt. Ki kell tehát mondani, hogy ki zsidó orvos, inkább maradt, hacsak nem küldték fegyverrel. Rigler Gusztávot nem tudom, miféle, ő ment, avagy küldve volt. Viszont el kell mondani, hogy úgy hallatszik, az ifjabb Purjesz, ki főleg belgyógyász, kap helyet Szegeden az újonnan lett menekült egyetemen, pedig zsidó.

Nem lehet az egészben oly könnyedén el igazodni, hogy kinek mi a sorsa, attól, mert zsidó. De viszont ő nagy Purjesz orvosi családnak a sarja, s akkor neki kapni kell kathedrát. Ilyen névvel ellátva, Purjesz, Genersich megvan az állás. Az orvosdinasztiákban márpedig így van, a hely örökletes, apáról fiúra száll le.

De olyat, mit tett szegény Hevessi, senki, senki nem gondolt volna. Mert én a többit nem láttam úgy szemtől szembe, de Imrét mi vittük be, én emeltem a nedves avarból fel.

S ilyet csak férfi képes. Nő, ha meg is akar halni, inkább csendbe teszi. De nem keveri belé a politikát. Mert ebbe a szörnyű tragédiába is bele lett keverve a szimbólika. A férfiak inkább efféle szimbólikákat szeretnek, történelmit. A nők viszont csak akkor szimbólikáznak, ha szentimentalizmusba esnek, s szerelemből üzennek. Nő a testével nem üzeni meg a történelmi igazságtalanságot szerintem. Úgy beszéltek, még rég, mikor meg lett alapítva az egyetem, az volt itten egy alapító professzor, Fleischer Antal, ki úgyszintén magánosan végzett magával, s borotvával hatvan vágás ejtett a testén! Borzalom. Hatvan vágás az egy üzenet. Fleischer zsidó volt, s őt mondják a legeslegelső zsidó professzornak a magyar egyetemeken. S ő itten volt, nem a nagy zsidó Pesten! Bár ő se bentszülött, ahogy mondjuk. Lehet, a feltűnősködő halál zsidó dolog. S az ember szörnyű üzenetet hagy a világnak általa. Vagy a rettentő kétségbeesés, az a zsidó inkább. Mi ily tettekhez vezet. Egyáltalában nem lehet eligazodni.

Én azonban azt mondom mostani s legokosabb gondolkozásommal, hogy fellül kell emelkedni ezeken a dolgokon, hogy az ember zsidó vagy sem, úgy érve, ő neki magának kell felül emelkedni. Ki mit s miért kap avagy nem kap meg, állást s ilyesmi, azt nem lehet úgy kiszámolni szimplán a származásból. Ezért is nem kell ezzel törődni. Mi mindég ezt mondjuk a Körben. Mert ahhoz szerencse is kell énszerintem, s az nem nézi a származást, s hogy férfi az illető vagy ellenkezőleg.

Mert mit csinált szegény Imre. Még borzasztóbb, mint hatvan borotvametszés. Mert miért. Fogta magát, na, de ilyesmit végig se lehet gondolatban követni. Felment a dombra, a Felek alá, hol már a falunak is vége, hogy rá tekinthessen a városra, gondolom, mert onnan igen szép a panoráma. Nem hiszem, hogy kirándult volna, mivel elég csúf idő is volt, s köd is, lehet, semmit sem látott. S mit tett. Illetve mit, az nem oly ritkaság ma, orvosok közt, sokan használják már a mérget, mert az orvos az, ki legelőbb hozzájut. Morfínnal úgy beinjekciózta magát, halálosan. De mikor tette. Kokárdával a mellén, Március Idusán!

Mert ezen a mi szent ünnepünkön nálunk tiltva volt minden, ünnepség, szavalás, a szent magyar himnusz, beszédek nyilvánosan, magyar táncok, vonulás, gyülekezés, Nemzeti Színházban a megünnepelés. Nemzeti Színház sincsen, nem hogy Idusa! A színházból is kidobták a színészeket, s bementek a nyári színparkba a Sétapark mellett. Fele társulat aztán gyógyításra szorult, mert ottan oly körülmények voltak, hiszen az egy nyári színpark, mindenki fagyott meg. Még kokárda ki tűzése is be volt tiltva. S akkor ő, Hevessi felmegy a dombra, s saját életét veszi el ily módon.

Mi hoztuk le a gyorskocsival, mert szolgálatban állottam. Mondottam, hogy nem visszük a nagy kórházba, hanem megyünk a Veres Keresztbe. Mert mostanra már én mondom meg, hogy kit hová viszünk. Úgy találtak rá holmi kirándulók, s nem merték mozdítani, nem tudták, él-e vagy ellenkezőleg. Ott feküdt szegény Tanár úr az erdő szélén a saját vomitusában, kezdett igen alacsony lenni a testhőmérséke. De még volt légzés, pulsus azonban igen kevés. S még mikor be lett víve, másnap reggelig tartott, míg a légzés teljességgel leállt. Kapott: bélmosás, ½ % kalium permanganáttal, s három óránként koffein injekció. Nem sokat vett be, s mert nem volt morfínista, a kevés is elég volt, 500 mg. Igen jól tudta, mi s hogy kell. Van, ki ily mennyiséget naponta szed, ismerek orvost. Több esethez ki sem mentem azon nap s éjszaka. Magam adtam a koffeint, hol ott láttam, mily remények vannak. Ültem, vártam, hogy beálljon az exitus. Fogtam a kezét. Nagy, kihűlő férfikéz. Sose fogtam kezét még annyit. Nem tudom, fel ismert-e.

Az osztályossal meg lett beszélve, hogy mikor kiadjuk a papirosát, embolia pulmonalis irunk. Se hogy öngyilkosság, s morphin. Őneki is tanárja volt ugyanis. S mi a papírra azt írunk, mit akarunk, nem mint az Országos Karolina Kórház s Klinikán, hol már ki lett dobva a magyar igazgató, dr. Engel Gábor c. rendkívüli tanár igazgató, s románt tettek be. S már nem is országos a Karolina, nyilvánvaló. Mert hol van az ország. Ebből is látszódik, mily jó ilyen időben kis helyen lenni, mint a mi kórházunk, mi nincs úgy kifejlődve s szem előtt. S hogy Hevessi Imre tanár úr kapjon rendes helyet a temetőben. A családja nem fog neki boncolást kérni, mert nincsen neki. Akkor majd az egyetemi alap temető, s professzor collegák mondják a beszédet neki. Úgy is lett. S meg is láttuk, szépen temették, kettő collega s egy pap. Ki jelentékeny ember végez magával, annak mind más kerül a papírára. Hatóság se nyomoz, nem kerül belé a politika.

Hevessi Imre tanár úr Március Idusán ezt üzenté az egész világnak a Felek aljából egy kicsiny s betiltott kokárdával a kalapjára tűzve, s pár szál hóvirág is mellé. Ez a kis református zsidó doktor, kinek már ki van alakulva valami kis szerény magán gyakorlat is, hogy az egyetem bezárt, s mert nem is lesz neki nyugdíj megadva államilag, minthogy mostan a magyar orvosok ilyesmit nem remélhetnek, s a család sincs meg neki, s akkor ilyesmit tesz. Miféle férfikétségbeesés kergeti bele a túbe, hogy szúrja magát, ezen az ünnepen, mit mindenki magyar maga ünnepel, magánosan, kérdem.

Aki nem remél, az nem is lesz kétségbeesve. Mondotta ezt a nagy zsarnok, Cézár, de azért igazat adok neki e tekintetben. Hevessi éppen a magyar szabadságharc ünnepén dobta el minden emberi s magyar reményét, ezen tettével. Hogy egy ilyen kis zsidó ilyen nagy magyar legyen ebben a kisebbségben, ahogy ma mondják nekünk, az embert igen meggondolkoztatja. Az ember inkább csodálja, mint szánja. Mert az ilyenre mondják, hogy jó magyar ember. Én fogtam a kezét, mikor beállt a halál. S mikor megértettem, már egészen odavoltam érte. Ültem mellette késő estétől. Mindég vele voltam, míg elment. Csak kettőször hagytam el a szobát cigerettázni.

Épp az azon héten telt ki az évtizedes gyorskocsizós munkám. Én feljegyeztem, de senki más. Csak egy kézfogást kaptam csendben, se szál virág vagy bombon, vagy emléklap s dicséretes pénzes jutalom. Nem is számítottam. S már én is inkább kezdtem tömi a fejem, hogy nem diák vagyok s ifjú medika, hogy heti kettő s háromszor gyorskocsizzak éjszaka is, ha kell. Ott vannak énnekem a gyerekek a kórházban, az éppen elég, meg van mostan ürülve a helyettes főorvosi állás, s én erre alapozok. S vállalhatok, mennyit csak akarok, be is költözhetek a kórházba, ha akarok, s ott lakok akkor. Nem kell énnekem itt a gyorskocsival mindent látni s tudni, s több s több tanárom exitus papírját hamisítani. Hogy minden öngyilkos helyett, mi gyógyszerrel s tiszta alkohollal lett elkövetve, én guttaütést, szívszélhűdést, embóliát írok, s ki akasztás által végzett magával, még arra is megtaláljuk, hogy szilvماغot nyelt s fulladott. Jó magas ingallért kap, mikor öltöztetik, hogy kötél nyoma ne látszódjék. Igen-igen találékonnyá lesz az orvos ily időben. Mindenkinek úgy van kiállítva a halotti anyakönyve, suicidiumot nem írunk belé. Így szokás mostan. Hogy lehessen rendesen temetni, s ne legyen annyi szóbeszéd s jegyzőkönyv. Folyvást járogatok a temetésekre, mert az mostan nagyon divatba van hozva. Mostan nincsenek oly idők, hogy idős emberek holjanak, pedig már mióta el van vesztve a háború s vége. Most a hatalmas férfiak hullanak erejük ormán.

Imre példája alapján ki kell mondani, hogy a halál az egész életet jellemzi. Ahogy az ember meghal. Tehát mi most magunkat nem is tudjuk jellemezni, míg meg nem halunk. Még nem látszódik a végleges jellemünk. Mert az majd csak a halálkor. Az majd másoké lesz, utánnunk jövőké, hogy ők majd állapítsák meg, hogy miképpen éltünk s haltunk. Ki rendesen viselkedett, s kapott valamely természetes betegséget vagy szépen vénült s elment, vagy ki dühösködött az élettel, piszkálta s hergelte azt.

De asszonyi halál nem tud ily nagy s történelmi lenni. Még ha meg is hol, önkezeivel teszi, de nem választ ily terhes pillanatot hozzá.

Imre nem járt a Kőrbe, pedig aztán hittam, se háború előtt, se utána, mikor újból meg lett alakulva, s már kezdett inkább jobban megszerveződni, s mind több s több asztaltársaságok alakultak, s mi már többen pártba vagyunk lépve. S több iparos s munkás alakulatok is vannak. Inkább magános alak maradt, s egyedül kereste a boldogulást s fel emelkedést. Pedig a Kört igen látogatta sok zsidó. A Kőrben ugyanis ki van mondva, mi az emberben ily időben gátat szab a kétségbeesésének. Hogy ugyanis a szocialista nemzetköziség emelheti az embert a születési s faji nyomorúságok fölé, ahol nem nézik, hogy zsidó vagy magyar vagy román vagy szász, mert igenis, a román is, tehát ahol a nemzetiségi kérdés alatta áll a nemzetköziségnek. Én nekem az ilyen eszme tetszik, s erőnek erejével küzdöm le magamban az ellenkezőt. Ha Hevessi hozzánk tartozik, máshogy végzi. Illetőleg akkor nem is végzi be. Ki kell mondani, hogy ki a Kőrbe jár s tag, az nincs mostan úgy kétségbeesve. Annak megvan a hite. A Kőrben példának okáért inkább úgy gondolkoznak hogy igen is vállalni kellett volna a következményeket, az orvosnak eskü tételét a román királyra, mikor zárták be az egyetemet s vették el. Na akkor jött a románság s foglalta el a helyeket. Hát semmi akadály nem volt.

S az orvos nagyon kétségbe van esve mostan, mert az orvos mind köz ember lett. Nem úgy vagyunk, hogy mindenki szépen csinálja a dolgát, csendben. A köz ember mind pucérra van vetkezve mostan, s azt mindenki vizsla szemmel bámulja s figyel. Ó nem tud úgy elrejtőzködni, neki köz szemléletre lett kitéve mind az élete, ki ottan tanított az egyetemen, s mind, ki híres főorvos, speciálista. S akkor most én először van, hogy nem bánom, hogy egy nő nem lehet oly magas rangban, rector, dékán, klinikai főorvos igazgató, professor. Mert akkor őneki könnyebb a sorsa szerintem. Nincs úgy szem előtt, mint a férfi. Lehet, ez nem eléggé egy feminista gondolat. De én így gondolkozok.

S ha majd változik az impérium, s ismét minden majd a régi lesz, ki fogja számon kérni, hogy azokban a nehéz elnyomottsági időkben egy orvos felesküdt, csak hogy gyógyítani tudjon. Mert mostan már ilyesmi átmenet van, mi eléggé hosszú ideje már tart. Ki a Kőrbe jár s gondolkozik távlatosan, nem veti meg, ki felesküdt. Én úgy gondolkozok, hogy az orvos az élet oldalán áll s nem a halálnak a szolgálatában. Ez a három út a lehetséges nekünk, megy vagy marad, vagy egyik se, meghol. Ha fiam volna, tudnám, mit kell neki mondani. Illetőleg nem az a baj, hogy nincsen fiam, hanem az ember mindég tudja, mit tanácsoljon a másik embernek. Menjél. Maradjál. Világos, mint a nap. Hogy hogy te magad nem látod, kérdem. Csak épp magadnak mit tanácsolsz. Azért az öngyilkosság az bűn énszerintem. S ezt egy igaz ateista mondja, tehát akkor bűn.

Én mostan egy dolgot magamnak szentül megfogadok. Azt, hogy én nem magyarázok, akárki kérdez. Mert az ember főleg hajlamos magyarázkodni, egy végtében saját fejében magyaráz, ha kérdezik, ha nem, folyvást lelki furdalása eszi. Meglátjuk, sikerül-e nekünk nem magyarázkodni.

Mikor fenn voltam Pesten, Ferenczi Sándor, kihez járok analizáltatni magamat s tanulni, úgy mondotta: tranzitórius trauma vitte el Hevessit. Az analysis nyelvében így van megnevezve, hogy mikor átmeneti periódusban áll az ember, abban követi el tetteit. Még nem eléggé értettem.

Én még csak most kezdettem az analysisben kisdég elmélyedni. Azon kell azonban gondolkozni, hogy épp a legnagyobb elmék itt nálunk, kik oly tetemes hatással bírnak tudományra s fiatal hallgatóságra, azok miért küzdenek úgy a pszicho analysis módszer ellen. Apáthy István tanár úr példának okáért, hatalmas állattan tanár, az egész állatország legjelesebb ismerője, s majd hogy nem a Nobel-díj városnyosa a neurofibrillumiért. Mégiscsak leg nagyobb politikai alakunk, Erdélynek a kormánybiztosa volt, intézetalapító professor, Szabadgondolkodók Egyesületében elnök. Egyik estélyen a Múzeum Egyletben oly szavakat mondott az pszicho analitikusokra, egész megijedtem tőle. De hát Apáthy tanár úr már nem is tudós, hanem tisztára politikus. Volt, úgy értem. Ki oly fiatalon lesz professor, mint ő, mert 27 éves volt, mikor ki lett nevezve Kolozsvárra, annak nem valahogy túl korán pereg le az ő tudományos pályája, kérdem. S akkor világhírnév, Akadémiába levelező tagság, rector. S még írónak is tehetségesnek mondták, mert megjelentetett afféle irodalmi könyvet elbeszélésekkel régen. S mert itt lent ő mind nem lett elismerve, nem nézték Pestről az ő nagy eredményeit, s a tudományos könyvét is csak itten adták ki, Pesten nem akarták, s akkor aztán már ő se törődött többé Pesttel. S akkor már nem kutató, de inkább egyetem- s országépítő kezdett lenni, s Európai nivón Állattani Intézetet létesített nálunk. S aztán onnan ment a társadalmi kérdések felé. S még onnat bele a politikába. Nem-e az ily szertelen tehetség, mely minden irányba menni akar, az felőröli önmagát, kérdem. Apáthy István tanár úr a börtönben lett áldozata a tranzitórius traumának, kettő év s meghol ő is: szív elégtelenség. Már ha ténylegesen az, mert mit lehet az orvosi jelentésnek hinni egy börtönben. Nyilvánvaló dolog. Tanár úr aztán Csonka-Magyarországon lett temetve.

Lehet, itten azért van oly tetemes elzárkózás a tudományos körökben mind ez ellen, mi az analysis, mi a léleknek a legmélyebb s öntudatlanabb térénumába beléhatol, mert a legrejtettebb rugókat mutatja minekünk minden tettünkben s gondolatunkban. Mert ha ezt mi mind meglátnánk, mint egy kitért kapuban, akkor mi itten teljességgel mind eszünket veszítenénk el, megbolondulnánk s mi is véget vetnénk az életnek. Mert oly végzetesek a sebek. Egyáltalában nem lehetne az ép ésszel viselni. Példának okáért, hogy akkor mi itten az édes anyáról, az anya földről hogyan lettünk teljességgel lemetszve, az édes hazáról s jutottunk árvaságra. De azért csak keveset kapisgálok még, alig kettő hetet voltam Ferenczinél analysisben, s főleg én dolgaim s álmaimat beszéltek. S a mit még olvastam rengeteg mi mindent, példának okáért a „Traumdeutung”-ot. Álomfejtés. Bár ottan e könyvben inkább az apaföldről való leszakadottság volna a helyes kifejezés, mert az apa a hatalmas a pszicho analysis teóriában, nem az anya.

S akkor még van egy érdekes üzenet itten, mit meg kell fejteni. A nagy Genersich. Nem is ismerem, csak a nagy legendát, mit maga után hagyott. De az nekünk itt oly legenda, hogy senki nem vonhatta magát ki az ő nagysága alól.

Genersich Antal professzorból, a nagy pathológusból minekünk inkább csak a híre maradt hátra, ő maga sajnosan át lett víve Pestre. Előbb azonban egész negyedszázadot töltött, mert ő alapozta meg az egyetemünket. Nem tudok rá nem csodálattal s hálával gondolni ismeretlenül is, mert ő adta ki még itt létekor azt a kis pamfletot, hogy a nők mehetnek orvosnőnek, s ez engem egész pályámon elindított. Az ember, mikor csak olvassa azokat a sorokat, nagy feministának hiszi, korát meg előző hatalmas humánus elmének. Azonban épp az a nagyon furcsa híre maradt hátra őneki, hogy egyáltalában nem becsülte a női egyetemi hallgatókat, mindég inkább hátrább lökdöste őket, mikor tartotta a hullarészek felett a demonstrációkat. Mert végső soron inkább ő is úgy gondolkodott, nem nőnek való az ilyesmi szakma. Én nem haragszok rá. Pedig nem is ismerem. S beszéltek, direkté úgy csinálta, hogy a női hallgatókat elijessze, hogy az orruk alá tartotta a bomló testrészt, vagy hogy megvetéssel tekintett rá, ki a bűzt nem bírta. Lehet, teóriában egyképen gondolkodott a nőről, a gyakorlatban meg épp ellenkezőleg. Látunk ilyet, ki a zsidóról is hogy gondolkodik. De viszont Genersich rettentő megszállott munkása volt a törvényszéki orvoslásnak s korboncnoki dolgoknak. Reggel, beszéltek, úgy érkezett be az egyetemre, hogy egyik zsebében hozta a friss bonctani anyagot újság papírba becsomagolva, s másikkban a kenyérét, szalonnát s sonkát, mert a collegiuma s a vorlesungja után kicsi tanári szobájában ebédelt meg, s folytatta a munkát. Csak az ember ahogy elképzelte ezt a hatalmas tudós lángoló elmét, a becsületesség s orvosi tisztesség legfőbb papját, ki apró német embernek volt mondva, hogy megyen át a lekövezett szép főtéren, hol minden úri nép kocsin jár avagy szép ruhákban, s ő meg siet a szalmával kitömött csizmájában, s zsebében a szellem és a test enivalója, a boncnanyag s a szalonna, egy valami újszerű érdekes daganatszelet avagy hullarész, s az napra való szerény ebédje. Mert igen modestus s takarékos emberkének mondták ezt a hatalmas tanárt. Német ember, hát takarékoskodik. Valaki fiatal collega próbált viccelni, hogy csak aztán professor úr össze ne

cserélje a két zsebit, s aznapi hullarészt fel ne falja, de nem állta a viccet. Mogorva embernek mondták s nem is igen barátságosnak. Igen sok anekdóta kering róla.

Genersich tanár úr, mielőtt bejött volna Kolozsvárra, Pesten volt várományos a pathológiai tanszékre, mit frissiben alapítottak. Nem lett az övé, pedig külföldön tanult sokat, s mindenben a legjobb magyar volt, s hozta haza az igen friss tudományosságot. De nem ő lett kinevezve. Akkor jött csak ide le. Itthon Kolozsvárt tetemesen felépítette s kifejlesztette az intézetét, s kapott is minden kitüntetést s nemességet, virágzott, mint ereje teljében a férfi. S elért minden lehetőt, mit tudományban lehetséges, úgy érve, itteni viszonylatok szerint. Nem világhírnév s olyasmi grandióz nemzetközi dolgok s Nöbel díj, de szép karrier. Aztán vitték csak fel Pestre. Mondják, nem volt boldog a fővárosba. Túl sok a zakata s fegyelmezetlenség, nem lehetett eléggé neki elmélyülve dolgozni s úzni a professióját, s mind morózusabb lett. S aztán Pest is túl későn adta csak meg magát. Mikor fiatal volt, nem kellett ő ottan, csak mikor már országos híres professzor lett, akkor. De őt ez már nem igen tette boldoggá.

S akkor végrendeletileg kérte, hogy ő Kolozsvárt nyúghasson itten a jó kövér házsongárdi földben. Őt ez a város tette naggyá, így mondotta ő magam magáról, s végrendekezett, s akkor ő ebbe a földbe akar szállani. Nem kellett neki a fő város már. Le tudta volna egyenest köpni a pesti egyetemet. De hát ez nem olyan dolog, mert megtették rektornak, s akadémiába is bevásztották. Aztán mindenki rettentően elcsodálkozott, miért akar itten eltemetkezni.

Ez olyasmi delikát dolog megérteni, hogy ki nem itt született, s élete utolsó évtizedeit nem is itten élte, az miért akarjon itt sírba menni. Az egész életet kell nézni, s csak úgy lehet érteni énszerintem. Pest az egy nagyon kiszámíthatatlan dolog, hogy ott ki kell s ki nem kell, ki tud csinálni ottan karriert vagy nem, tehetséges vagy ellenkezőleg. Mostan már világos dolog, meg van húzva a határ, már nem kell ilyesmin gondolkozni. Nem-e egy könnyebbség nekünk ez, kérdem. Mostan mi legnagyobb urak lehetnénk itten magunknál. Csakhogy nincsen meg az egyetem. S akkor ottan van nekünk mostan a román főváros. De énszerintem olyasmiről gondolkozni, hogy ottan a román fővárosban karriert csinálni egy magyarnak, majd legfennebb ha száz év múlva a legkevesebb. Akkor lehet majd gondolkozni kezdeni.

Lehet, ha Genersich is marad Pesten, mikor éppen megjött a nagy külföldi ösztöndíjból, mert tanult ő mindenkinél, Virchow, Stricker, Rokitansky, az összesnél, ki akkoriban nagy volt, s akkor ő világkarriert csinál. Lehet. Nem tudni. Akkor kellett volna neki adni a tanszékét odafent. S lehet, Pestről tud valaki világkarriert csinálni. De akkor ő le lett küldve ide, Kolozsvárra, hol még semmi egyetem nem volt, csak egy kis orvostani intézet. S akkor, mikor ő érkezett ide, az intézet könyvtárában volt szám szerűen 12 darab könyv, s pár műszer, mit már senki nem használt más egyetemeken. Aztán Genersich itten felépített mi mindent, istenem. Irtóztató nagy dolgokat vitt végbe, csak éppen a világhírnévtől esett igen messzire. S akkor ez a hatalmas ember, kinek gyermekei úgyszintén elvesztek a háborúban, itten akar nyugodni. Mert ez neki a haza, ez az ő egyeteme, hiába, hogy itten nem volt neki az Akadémia, mi leghőbb vágya minden tudósnak. Mint ki ebből lett kivéve s ide is legyen visszatéve, az neki ez a hatalmas egyetemi város. Mit kettő kezével épített maga. Azt nem lehetett volna neki Pesten.

S nem-e ez is egy üzenet Pestnek, kérdem. Hol ott Pest semmit meg nem hall most. Semmit. Eddig se igen hallotta innét lentről, mit üzengettek. De mostan aztán csak egy nagy sükettségben van, csak a maga dolgát forgatja. Nem hall az a világon semmit mitőlünk.

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Tompa Andrea

Látó Szépirodalmi Folyóirat